

Afgrænsningsproblemer i navneforskningen¹

Af Vibeke Dalberg

Skønt navneforskningen som videnskabelig disciplin kan bryste sig af en mere end hundredårig tradition, er definitionen af dens forskningsobjekt, propriert eller egennavnet, stadigvæk et omdiskuteret problem. Den danske betegnelse for faget, *navneforskning*, er ikke særlig oplysende, lige så lidt som bl.a. den tyske, *Namenkunde*, for *navn* er ikke nogen entydig term. Ord som hund, får og ko omtales undertiden som *dyrenavne*, skønt de tydeligvis ikke er propriert. Der er først tale om propriert, når hunden f.eks. hedder *Pluto*, fåret *Fimmerhale* og koen *Karoline*. Lige så lidt er rose, tulipan og forglemmigej propriert, selv om de sommetider kaldes *plantenavne*. Det samme gælder ord som dansker, hollænder og københavner, der ikke sjældent omtales som *indbyggernavne*, på trods af at disse ord er appellativer og ikke propriert.

Miseren har sin rod i den klassiske grammatiks inddeling af nominerne i de to typer, *nomen appellativum* og *nomen proprium*, som i dansk terminologi gengives ved betegnelserne *fællesnavn* og *egennavn*. Navneforskningen har dernæst forøget forvirringen ved at tage monopol på termen *navn* som dækkende udelukkende den ene kategori, egennavnet. For at undgå misforståelser foretrækker – og anbefaler – mange navneforskere da også brugen af ordet »betegnelse«, når der er tale om fællesnavne, altså *dyrebetegnelse*, *plantebetegnelse*, *indbyggerbetegnelse* m.v. Den internationale glose for navneforskning, *onomastik*, er en slags græsk, som næppe indeholder tvetydige informationer for ret mange brugere.

Da navneforskningens forskningsobjekt altså er propriert/egennavnet, bliver spørgsmålet om disciplinens afgrænsning over for andre sproglige discipliner i virkeligheden identisk med spørgsmålet om, hvilke sproglige størrelser der er egennavne, og hvilke der ikke er det. I hvert fald på det teoretiske plan har dette spørgsmål vist sig at være et af de vanskeligste at besvare.

1. Bearbejdet version af et foredrag holdt ved et jubilæumssymposium for P. J. Meertens-Instituut van De Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Amsterdam.

I den diskussion der har været ført om propriets afgrænsning over for ikke-propriale størrelser, finder man undertiden proprium eller navn modstillet »ord«. Der kan fremføres visse indvendinger mod denne modstilling. Proprier er altid substantiver, uanset deres etymologiske struktur. Oprindelige verbalforbindelser opfører sig f.eks. i navnene *Kik-ud* og *Stat-ene* som substantiver og kan bøjes i genitiv, eksempelvis i sætningen »*Kik-ud's* beliggenhed er velkendt«. Det er altså i realiteten kun afgrænsningen over for fællesnavnene, appellativerne, der er relevant, og hos de fleste forfattere er »ord« da også i den nævnte sammenhæng brugt synonymt med appellativ (f.eks. Von Polenz (1960-61), Dittmaier (1970)). Men da »ord« også, og antagelig oftest, i faglitteraturen bruges om overbegrebet, som omfatter både navne og ikke-navne, er det selvsagt ikke særlig hensigtsmæssigt, at det samtidig bruges om en af underkategorierne.

Det kan måske forekomme lidt ejendommeligt, at så forholdsvis få navneforskere har blandet sig i debatten om propriets definition. De fleste indlæg er kommet fra sprogforskere, som ikke har været specielt kyndige med hensyn til proprierne, men har været specialister på andre områder som f.eks. semantik og sprogfilosofi.

Det har imidlertid sin forklaring, at manglen på definatorisk enighed almindeligvis ikke har generet navneforskerne i deres arbejde. For det første er det i langt de fleste konkrete tilfælde ikke forbundet med problemer at afgøre, om en sproglig størrelse er et proprium eller et appellativ. Og i de situationer, hvor det virkelig kan være tvivlsomt, om der foreligger et proprium eller et appellativ, har det vist sig, at den teoretiske forståelse af forskellen mellem de to kategorier ikke altid er nogen hjælp ved den praktiske afgørelse, fordi forskellen ikke altid kommer formelt til udtryk. For det andet har navneforskningen især interesseret sig for navnedannelse og navngivning og beskæftiget sig betydeligt mindre med navnenes propriale funktion.

Navne skabes ved brug af sprogets forhåndenværende ordmateriale, både det propriale og det ikke-propriale. Desuden foregår dannelsen ved anvendelse af de orddannelsesmekanismer, der er virksomme i det pågældende sprog på det pågældende tidspunkt. Det er derfor muligt at underkaste navnedannelsesformen en etymologisk analyse, hvis man i øvrigt har tilstrækkelig viden om sproget på navnedannelses-tidspunktet. Etymologiske undersøgelser har især spillet en rolle ved udforskningen af den kategori af proprier, som udgøres af toponymerne, stednavnene. Stednavneforskningens tolkningsresultater har imidlertid ik-

ke blot været af intern værdi for fagets egne onomastiske problemstillinger, de har også kunnet anvendes af en lang række historiske videnskaber. Stednavnes sproglige indhold refererer jo nemlig meget ofte til fænomener i den fysiske omverden og i det samfund, hvor de blev til. Desuden bærer navnene naturligvis i sig selv vidnesbyrd om dannelses-tidspunktets sprog. Da mange stednavne som bekendt er skabt i fjerne perioder, hvorfra der ofte kun er overleveret sparsomt kildemateriale af anden art, kan stednavnenes oplysninger om fortidens natur og kultur, herunder om dens sprog, blive særdeles vigtige.

I den anden vigtige gren inden for onomastikken, antroponymien eller personnavneforskningen, har man også kun undtagelsesvis viet navnenes funktion som propriier større opmærksomhed. På den anden side har de etymologiske synspunkter ikke haft helt så central en placering her som i stednavneforskningen. Sådanne er jo først og fremmest relevante i forbindelse med personnavnets dannelse, altså med dets første forekomst, og ikke med de mange gange det i almindelighed anvendes ved senere navngivning. Emner som personnavneforrådets sammensætning, f.eks. i henseende til proveniens (indlånt contra hjemligt osv.) og navnenes geografiske og sociale udbredelse har derimod jævnligt været behandlet. Personnavneforskningens resultater har da også kunnet yde bidrag til vores viden om forskellige tiders socialt og kulturelt betingede normsæt.

Hvad sker der da egentlig, når en sproglig størrelse får status som proprium? Hvad er det for egenskaber, der er specielle for propriier, og som adskiller dem fra appellativer? Når et ord får propriel funktion, tildeles det den opgave at henvise til én, i princippet unikt forekommende genstand. Pr. konvention kan det dernæst alene bruges som henvisning til denne ene genstand, sådan som eksempelvis *Stige* om en by på Møn. Propriet er individualudpegende. Udtrykt i en mere lingvistisk formulering kan propriet siges at være monoreferentielt. At der desuden findes genstande, som kun forekommer i ét enkelt eksemplar, er en anden sag, som ikke må forveksles hermed. Betegnelser for disse genstande, såkaldte monosemantika, er ikke propriier. I modsætning til propriier henfører appellativet den genstand, det bruges om, til en klasse af genstande, der sammenholdes af fælles karakteristika. Dette er f.eks. tilfældet, når den nævnte lokalitet på Møn kaldes en *by*.

Propriet er som påpeget af flere forskere inhærent definit (jfr. f.eks. Leys (1965) 17). I modsætning til appellativets bestemthed hører propriets bestemthed da hjemme i sprogsystemet (la langue) og ikke i

sprogbrugen (la parole). Hvis det ikke havde været sådan, havde propriert ikke kunnet opfylde sin opgave at udpege én, og kun én individualitet. Ubestemthed implicerer jo, at der kan tænkes flere individualiteter af samme art, som ordet også kan anvendes om. Dette forhold kommer til grammatisk udtryk i propriets velkendte neutralitet over for bestemthedsbøjning. I forbindelse med propriert har bestemthedsbøjningen ikke sin normale grammatiske funktion. Propriert kan udmærket være forsynet med et bestemtheds morfem som *Skagen* og *Østersøen*, selv om de fleste propriert nok er uden som *Vejle* og *Østerbro*. Men propriert viser aldrig som appellativerne en situationsbestemt vekslen mellem bestemt og ubestemt form. Navnet *Østersøen* optræder aldrig som *en Østersø*.

En anden velkendt konsekvens af at propriert udpeger individualiteter, er dets indifferens over for modsætningen ental : flertal (f.eks. Leys (1965) 14 f., Debus (1966) 5). Propriert kan ganske vist have flertalsform som bl.a. *Hebriderne* og *Pyrenæerne*, men navnets referent – navnets denotatum, som man oftest siger i navneforskningen – er også her opfattet som en enhed. Det er en *samling* øer, bjerge o.s.v., man har givet et navn, hvilket fremgår af at flertalsformen ikke kan sættes i nogen opposition til en entalsform *Hebrid* eller *Pyrenæ*.

Hvis denne fremstilling af propriets egenart er korrekt, hvordan skal da de følgende tilfælde forklares? »Han er en rigtig Jeronimus«, »Der er flere Valbyer på Sjælland«, »Bartholinerne var lærde«. Her er jo tale om entalsform i »en Jeronimus« og flertalsform i »Valbyer« og ydermere bestemthed i »Bartholinerne«. På dette punkt slutter jeg mig til den opfattelse, at der ikke her er tale om propriert funktion, men om appellativ anvendelse af de pågældende propriert (f.eks. Steen Sørensen (1958) 134 f.). I »han er en rigtig Jeronimus« drejer det sig ikke om en henvisning til en individualitet, men om en sammenligning med personen ved navn *Jeronimus*. I de to næste sætninger står »Valbyer« og »Bartholinerne« ikke i modsætning til *Valby* og *Bartholin* men til »et Valby« og »en Bartholin«. Sætningernes indhold kan da også omskrives som »på Sjælland er der flere lokaliteter, der bærer navnet Valby« og »personerne, som bar navnet Bartholin, var lærde.« Det er altså *navnebærerne* der er angivet i tal og bestemthed, ikke navnene.

I denne forbindelse vil jeg gerne knytte nogle kommentarer til de såkaldte *varenavne*, undertiden kaldt *varemærker*, mere præcist *varebetegnelser*. Man kan eksempelvis sige »Fiaten står foran døren« og »en ny Olivetti«, hvor henholdsvis grammatisk betinget bestemthed og en-

tal er brugt, samtidig med at *Fiat* og *Olivetti*, som navne på to velkendte firmaer, må opfattes som propriier. Her må skelnes mellem firmanavne og den appellative funktion disse kan få som betegnelse for produkter, firmaerne har sendt på markedet. Sætningerne kan da også parafraseres som »bilen, produceret af firmaet *Fiat*, står foran døren«, »en ny skrivemaskine, fremstillet af firmaet *Olivetti*«. Desuden forholder det sig sådan, at firmaer også til stadighed skaber nye appellativer for deres produkter, som i øvrigt også kan søges varemærkebeskyttet. Det sker sommetider, at sådanne varebetegnelser efterhånden bliver brugt ikke alene om det pågældende produkt men også om andre af lignende art. *Mærkat* er et velkendt dansk eksempel herpå. Det er skabt i 1930'erne af orddele fra »mærke« og »plakat« eller muligvis »oblat« (Nuda0 (1953)). Ikke mindst i forskellige naturvidenskabers nomenklatur kan der findes mange eksempler på den slags nye appellativer.

Den største uenighed i spørgsmålet om propriets definition vedrører dets semantiske indhold. Her har helt uforenelige synspunkter været fremført. På den ene side har nogle forskere frakendt propriiet ethvert betydningsindhold. Andre har på den anden side hævdet, at dets betydningsindhold er overordentligt stort, større end appellativets. Som det fra en tredje side er blevet påpeget, synes de modstridende påstande først og fremmest at bero på en forskel i definitionen af begrebet betydning (jfr. Steen Sørensen (1963) 36-51, 61-68, Hilgemann (1974), Pamp (1976), Van Langendonck (1979), (1985), Debus (1980) 193 med videre henvisninger). Disse udsagn angår i virkeligheden forskellige arter af betydning, og derfor kan begge opfattelser for så vidt forsvares, selv om nogen nuancering er på sin plads. Som jeg allerede har været inde på, angiver appellativet en egenskab ved den genstand, det bruges om, og henfører samtidig genstanden til en klasse af genstande med fælles egenskaber. Propriet derimod er ikke egenskabsangivende. Den genstand det bruges om, beskrives ikke. Dets opgave er jo også en anden, nemlig at udpege. Dette fremgår tydeligt af to forhold. For det første svarer propriier meget ofte slet ikke til levende ord i sproget. Tænk bare på stednavne som *Mern* og *Vridders* og personnavne som *Troels* og *Bente*. For det andet bæres de propriier, der kan forbindes med kendt ordstof, ofte af genstande, der ikke svarer til de pågældende ords betydning. *Bjerringbro* er navn på en by, ikke på en bro ved *Bjerring*, *Degn* er politiker ikke degn, *Jens Hollænder* er dansker og ikke hollænder.

Proprierne har altså ikke appellativernes klassificerende og egenskabsangivende betydning, hvilket som allerede nævnt har sin naturlige forklaring i, at en sådan betydning ikke lader sig forene med individualudpegende funktion. Med hensyn til denne type betydning, kan propriet altså siges at være betydningsløst. Man har betegnet denne art af betydning – som appellativer altså har og som propriet mangler – med forskellige termer, blandt andet har man kaldt den *konceptuel* betydning. Konstateringen af at propriet mangler konceptuel betydning er dog langt fra en fyldestgørende beskrivelse af deres semantik, selv om den afgørende forskel mellem dem og appellativerne skal findes her. Til propriet kan der nemlig ligesom til appellativer været knyttet *associativ* betydning, også kaldet pragmatisk betydning (Leech (1974), Van Langendonck (1979), (1985)). I skandinavisk navneforskning taler man undertiden om sekundære konnotationer (f.eks. Zilliacus (1966) 40). Med associativ betydning menes alle de bibetydninger, som ord får tillagt via den enkelte sprogbrugers erfaringer med, oplevelser af og forestillinger om den betegnede genstand. Oven i købet er det sådan, at der kan være knyttet flere associative betydninger til propriet end til appellativet. Også det kan begrundes med propriets monoreferentielle karakter. Der opstår nemlig flere muligheder for associativt betinget betydning i forbindelse med et ord, der kun anvendes om én bestemt genstand, end der gør i forbindelse med det ord, der bruges om et i princippet uendeligt antal eksemplarer. Det er altså med hensyn til den associative betydnings tilstedeværelse, at man kan give de forskere ret, som har hævdet, at propriet har et rigere betydningsindhold end appellativet.

Man kan inndele associativ betydning i en række underbetydninger, hvilket jeg ikke skal komme yderligere ind på her. Det gælder imidlertid for dem alle, at de principielt er subjektive og derfor kan veksle fra sprogbruger til sprogbruger. Enkelte af dem synes dog at være fælles for sprogbrugere med samme kulturelle og sproglige baggrund. Det gælder således ofte den associative betydning, der formidles gennem *homonymi*. Med homonymi menes her, at der er lydlig og måske tillige skriftlig overensstemmelse mellem propriet og et levende appellativ. Fænomenet er især i stednavneforskningen blevet bedømt forskelligt. Når det appellativ som propriet er homonymt med, har en betydning, der svarer til karakteristika ved lokaliteten, som bærer navnet, har man sommetider hævdet, at propriet kan angive egenskaber, f.eks. når *Bækken* er navn på en bæk, og *Kalvehaven* navn på en indhegning, der

bruges til kalve. Sådanne navne tilskrives undertiden en slags appellativ betydning (Andersson (1973a) 154, (1985) 29). Efter min mening har man her forvekslet appellativ betydning med den associative betydning, som tilvejebringes gennem homonymien med appellativerne *bæk* og *kalvehave*, hvis betydning jo passer med lokalitetsarten (Dalberg (1985)). En komplicerende omstændighed er det så ydermere, at sprogbrugeren naturligvis kan bruge både propriet og appellativet om lokaliteten. Det kan sommetider være meget vanskeligt for stednavneforskeren – og i øvrigt også for sprogbrugeren selv – at afgøre, hvornår det er propriet, altså *Bækken*, og hvornår det er appellativet *bækken*, der anvendes.

Blandt personnavnene forekommer også mange tilfælde af homonymi med levende appellativer. Ikke mindst de slægtsnavne, som oprindeligt er erhvervsbetegnelser, byder på mange eksempler: *Smed*, *Præst*, *Væver*, *Skytte*, *Fisker* osv. Så vidt jeg ved, har det aldrig givet anledning til definitoriske diskussioner i personnavneforskningen, når sådanne navne undertiden bæres af personer, der virkelig har beskæftigelse som smed, præst, væver, skytte, fisker etc. Hertil kunne måske indvendes, at disse slægtsnavne i almindelighed ikke var karakteriserende, da de pågældende personer fik dem, og at deres etymologiske indhold angår helt andre mennesker. I stednavne som *Bækken* vedrører det etymologiske indhold næsten altid samme lokalitet, som den vi senere finder som navnebærer. Den forskel der her kan konstateres, er imidlertid af *diakron* art og således irrelevant for det problem, der diskuteres, nemlig den *synkron* analyse af propriets semantiske egenskaber. Navnebrugeren lægger kun sjældent mærke til homonymien. Sker det alligevel en gang imellem, kan det f.eks. skyldes, at homonymien har en komisk effekt, som når en læge hedder *Rask*, eller en stødende, som den man mente at spore i *Rumperup*, navn på en vestsjællandsk landsby. Sidstnævnte har da også siden 1925 heddet *Højsted*.

I enkelte tilfælde synes propriet at være blevet oversat, som f.eks. det spanske *Tierra del Fuego* til dansk *Ildlandet*. At dette ikke foregår særlig ofte, har forståeligt nok sin forklaring i, at det for egennavnenes funktion er helt uvigtigt, om de svarer til kendte størrelser i et sprog. Det faktum at eksempler som ovennævnte overhovedet findes, har dog flere gange været fremført som et bemærkelsesværdigt aspekt ved propriets semantik (f.eks. Algeo (1973) 59, Pamp (1979) 62 f.). I diskussionen om propriets oversættelighed er det efter min mening vigtigt at fastholde følgende. En transformation fra ét sprog til et andet kan *kun*

foregå, når propriæt udviser homonymi med et eller flere appellativer, som kan oversættes til et eller flere tilsvarende appellativer i et andet sprog. Resultatet af en sådan oversættelse er dog ikke uden videre et proprium i sprog nr. 2. Selv om *Schwarzwald* kan oversættes til dansk *Sortskov* vil ingen dansker forstå, at der hermed menes en også i Danmark kendt tysk lokalitet. Det vil først lykkes, hvis ordet også i dansk bruges til udpegning af den samme individualitet, og kun denne, d.v.s. hvis det får samme propriale funktion som i tysk. I engelsk, hvor den tyske lokalitets navn er *Black Forest*, er dette faktisk sket. Forudsætningerne for eksistensen af oversatte navne er altså, dels at oversættelsesgrundlaget har udvist homonymi med levende appellativer, dels at oversættelsesresultatet har fået tildelt propriale funktion.

Det er den associative betydning, bibetydningerne, sprogbrugerens forestillinger og følelser i forbindelse med et navn, der spiller ind, når et bestående navn vælges som navn på en ny navnebærer, sådan som det eksempelvis kendes fra fornavigningen og den toponymiske opkaldelsesnavngivning (Debus (1985), Rentenaar (1984)). Når navnet bruges om den nye navnebærer, person eller lokalitet, kan de oprindelige bibetydninger tabes og erstattes af nye, baseret på navnets nye denotatum. Disse kan så igen være medvirkende til, at navnet vælges som navn på et tredje denotatum osv. osv.

I princippet kan alle mulige fænomener få et egnavn, men det er som bekendt kun visse arter af fænomener, der rent faktisk bærer egnavne. Propriet udpeger enkeltindivider som allerede sagt flere gange. Derfor er det effektivt og sprogøkonomisk at anvende et sådant, når man har brug for at holde den enkelte genstand adskilt fra andre af samme slags. Det sparer en del tidrøvende omskrivninger. Det er dog langt fra altid, at et behov for udpegning af enkeltgenstande er til stede, og det er forklaringen på, at visse typer af genstande er forsynet med egnavne og andre ikke. Ud over personer og lokaliteter er husdyr og erhvervsforetagender allerede nævnt som navnebearere. Hertil kan føjes, at foreninger, institutioner, politiske partier o.l. almindeligvis er forsynet med egnavne. Også kunstværker kan bære egnavne ligesom stjernebilleder og planeter. Transportmidler hører til de genstande, der temmelig hyppigt får egnavne. Navngivning af skibe er udbredt, men også flyvemaskiner, tog og lastbiler har somme-tider navne. Endnu flere kategorier af navnebearende genstande kunne nævnes. De kategorier der aller hyppigst får egnavne er dog personer og geografiske steder. Det er desuden om navngivningen af dem, vi

har de ældste vidnesbyrd. Også med hensyn til de tidligere omtalte historiske aspekter bliver disse navne da vigtigere end de fleste andre. Det er derfor forklarligt, at navneforskningen i almindelighed har ofret disse to kategorier størst opmærksomhed, selv om dens forskningsforpligtelse principielt gælder alle proprier.

Som det allerede er fremgået, inddeler man i navneforskningen ofte navnene efter navnebærernes art. Det er der for så vidt god onomastisk grund til, for også navngiverne synes at opfatte verden som opdelt i sådanne denotatumskategorier, hvilket bl.a. fremgår af, at der tydeligvis hersker forskellige navngivningsnormer og -mønstre inden for diverse kategorier. At en sådan begrebsmæssig baseret inddeling ikke er så simpel endda, afspejler sig i nogle afgrænsningsproblemer, som specielt stednavneforskningen har at kæmpe med.

Det første problemkompleks vedrører afgrænsningen af lokalitetskategorierne over for hinanden. I danske stednavnepublikationer finder man ikke sjældent hele stednavneforrådet opdelt i to grupper, nemlig i *bebyggelsesnavne* og *naturnavne*. Det er eksempelvis tilfældet i de fleste bind af den regionale serie »Danmarks Stednavne«. I en sådan tvedeling af navnestoffet kommer kategorien bebyggelsesnavn til at omfatte alt, hvad der ikke er et naturnavn, altså alle navne som ikke bæres af naturlokaliteter. Det betyder, at ikke alene lokaliteter beregnet til beboelse regnes for bebyggelser. Foruden byer, landsbyer, godser, gårde, huse m.v. må også kirker, møller, lader, fyrtårn o.l., som ikke primært er beregnet til beboelse, presses ind i denne kategori (jfr. Andersson (1973b) 8-13). Det samme gælder bl.a. gader og broer. Desuden må navne på administrative områder klassificeres som bebyggelsesnavne, ligesom navne på landskaber og bygder, hvis denotata jo dårligt kan karakteriseres som naturlokaliteter. Denne åbenbart utilfredsstillende afgrænsning af kategorien bebyggelsesnavn synes først og fremmest at være forårsaget af en uhensigtsmæssig brug af termen bebyggelsesnavn.

I en – i hvert fald tilsyneladende – mere logisk opdeling af navnestoffet sættes *kulturnavne* over for *naturnavne*. Kulturnavne kan så igen inddeles i bebyggelsesnavne, herunder landsbynavne, gårdnavne etc. og gadenavne, bronavne osv. alt efter behov. Som en indvending mod denne inddeling er det blevet fremført, at det faktisk er vældigt svært at trække en grænse mellem natur og kultur, netop når det drejer sig om navngivning. Lokaliteter, herunder naturlokaliteter, navngives kun, hvis de spiller en eller anden rolle i forbindelse med menneskelig akti-

vitet. Navngivning er i sig selv et kulturfænomen, og derfor kan alle navne i sidste instans siges at være kulturnavne (Zilliacus (1973) 28 f.).

Et svensk forslag til en bedre opdeling af navnestoffet går ud på, at navne hvis denotata ikke er bebyggelse, men nok et resultat af menneskelig virksomhed udskilles som en særlig gruppe og benævnes *artefaktnavne* (Pamp (1967) 7). Undertiden kan det dog være vanskeligt at afgrænse artefaktnavne over for naturnavne, for ikke alle lokaliteter lader sig entydigt bestemme som enten kunstgjorte eller naturskabte. F.eks. kan vadesteder, veje og havne både være skabt af naturen og tilvirket af mennesker eller være en kombination af begge dele.

Afgrænsningen af den anden hovedkategori, *naturnavnene*, er ligeledes problematisk. Foruden navne på naturforekomster som åer, søer, næs, skove, have osv. har man ofte ladet den rumme også navne på dyrkede arealer, marknavne. Undertiden har man omvendt ladet kategorien *marknavne* omfatte også navne på naturlokaliteter. Baggrunden for at naturnavne og marknavne så hyppigt behandles under ét er, at mange naturnavne indgår som del af marknavne eller simpelthen er blevet navne på de opdyrkede arealer, der opstod ved eller på den pågældende naturlokalitet. Hvis det sidstnævnte er sket, er der involveret endnu et afgrænsningsproblem, det følgende jeg skal tage op.

Det forekommer ikke sjældent, at stednavne er blevet overført fra én lokalitet til en anden, topografisk sammenhængende, lokalitet. Her er ikke tale om noget bevidst valg af navn, men om en metonymisk overførelse, udelukkende begrundet i den topografiske forbindelse mellem lokaliteterne. Der findes talrige eksempler på, at byer, landsbyer og gårde bærer navne, der er overført fra de lokaliteter, ved hvilke bebyggelserne opstod. Navnet *København* blev oprindeligt båret af den havn, ved hvilken bebyggelsen blev etableret. *Helsingør* er skabt som navn på et ør 'gruset strandbred', hvor helsingerne holdt til, og derfra er det overført til den bebyggelse, der udviklede sig på stedet. Der kan anføres mangfoldige eksempler på vanddragsnavne, som er overført til de bebyggelser, der blev anlagt ved det pågældende vanddrag (*Roskilde*, *Holbæk*, *Neksø*, *Voerså* osv.). Det sker også, om end noget sjældnere, at naturlokaliteter får navne overført fra topografisk tilgrænsende lokaliteter. Vanddragene *Bølsvad* og *Katterøgel* bærer således navne overført fra henholdsvis et vadested og et højdedrag. Marknavnet *Bøgebjerg* er et eksempel på det allerede nævnte forhold, at et dyrket areal kan få en naturlokalitets navn. Hvilken navneoverførelse der end har fundet sted, så forbliver afgrænsningsproblemet det samme. Hvad skal

vælges som inddelingsgrundlag, det oprindelige denotatum eller det senere denotatum? Vælger man det oprindelige, opstår der visse problemer med meget gamle navne. Vi råder sjældent over historiske oplysninger vedrørende lokalitetsarten, og den må da også almindeligvis bestemmes ud fra det ordstof, navnene er dannet af. Ikke alle stednavne er imidlertid skabt af ord, der angav, hvilken slags lokalitet der skulle bære det. Desuden kan ældre ords betydning i mange tilfælde kun fastlægges meget omtrentligt. Endelig lader adskillige ældre navne sig kun tolke med stor usikkerhed eller slet ikke.

I almindelighed har man da også valgt at lade navnenes senere denotatum være inddelingsgrundlag, støttet af det argument at stednavne ikke blot udgør en del af fortidens sprog men er en lige så vigtig del af nutidens. Da de fleste stednavneundersøgelers formål imidlertid er etymologisk, ender man ikke sjældent i den metodisk set noget paradoksale situation, at materialet er inddelt efter synkrone kriterier, mens beskrivelsen af det er baseret på diakrone synspunkter.

Analysere man et sådant navn, der er skabt som benævnelse for én lokalitet og senere er blevet navn på en anden, viser det sig, at vi i virkeligheden har at gøre med to navne med forskellig ledstruktur, da de fik proprial funktion. *Bølsvad* er f.eks. som navn på sit oprindelige denotatum, vadestedet, skabt som en toleddet størrelse, en sammensætning af ordet *bøl* 'stud', som henviste til vadestedets anvendelse, og ordet *vad*, som angav lokalitetens art. Dette navn er i sin helhed blevet overført til vandløbet og kan derfor som vandløbsnavn ikke opløses i bestanddele. Vandløbsnavnet *Bølsvad* er dannet som et enleddet navn.

Navnes ledstruktur kan altså undergå ændring forårsaget af den proprial status, et forhold der ikke altid er taget hensyn til ved strukturanalyse. Selvom et stednavns dannelsesform er toleddet, består det som proprium kun af ét led. Det er også årsagen til, at stednavne, når de indgår i ny sammensætning, altid kun udgør ét led. Bebyggelsen *Tibberup* fik således i sin tid et toleddet navn sammensat af ordene *Tibbe*, et personnavn, og *torp*. I den ny sammensætning *Tibberupvej* indgår bebyggelsesnavnet samlet som første led. Dannelsesformens betydning kan opløses som 'vejen til bebyggelsen *Tibberup*'. *Tibberupvej* vil tilsvarende i en ny sammensætning udgøre ét og kun ét led. I *Gammel Tibberupvej* indgår *Tibberupvej* således som andet sammensætningsled, for dannelsens betydningsindhold kan omskrives som 'den gamle vej med navnet *Tibberupvej*'.

De afgrænsningsproblemer jeg her har forsøgt at skitsere, synes for

en ikke uvæsentlig del forårsaget af, at det er vanskeligt at fastholde den principielle forskel mellem et navns dannelsesform og propriale form, og at skelne mellem diakrone og synkrone synspunkter. Men det er faktisk samtidig denne kombination af diakrone og synkrone aspekter, der gør navneforskning til en af sprogvidenskabens mest attraktive discipliner – i hvert fald for en navneforsker.

Litteratur

- Algeo (1973): Algeo, J., *On Defining the Proper Name*. Gainesville 1973.
- Andersson (1973a): Andersson, Th., Om ortnamn och ortnamnsforskning. I: *Namn och bygd* 61 (1973) 148-170.
- Andersson (1973b): Andersson, Th., Bebyggelsenamn, territoriella namn. I: *Terminologi inom ortnamnsforskningen* (NORNA-rapporter 1). Uppsala 1973, 7-21.
- Andersson (1985): Andersson, Th., Rekonstruktion in der Onomastik. I: *Der Eigename in Sprache und Gesellschaft* 1. *Verhandlungen im Plenum*. P1-COS XV. Leipzig 1985, 29-48.
- Dalberg (1985): Dalberg, V., On Homonymy between Proper Name and Appellative. I: *Names* 33 (1985) 127-135.
- Debus (1966): Debus, F., *Aspekte zum Verhältnis Name – Wort*. Groningen 1966.
- Debus (1980): Debus, F., Onomastik. I: *Lexicon der Germanistischen Linguistik*. Tübingen 1980, 187-198.
- Debus (1985): Debus, F., Zur Pragmatik von Namengebung und Namengebrauch in unserer Zeit. I: *Beiträge zur Namenforschung. Neue Folge* 20 (1985) 305-343.
- Dittmaier (1970): Dittmaier, H., Name und Wort. I: *Gedenkschrift für William Foerste*. Köln 1970, 201-214.
- Hilgemann (1974): Hilgemann, K., Eigennamen und semantische Strukturen. I: *Beiträge zur Namenforschung. Neue Folge* 9 (1974) 371-385.
- Van Langendonck (1979): Langendonck, van W., Paradoxen van de eigen-naam. I: *Naamkunde* 11 (1979) 181-195.
- Van Langendonck (1985): Langendonck, van W., Pragmatics and Iconicity as Factors Explaining the Paradox of Quantified Proper Names. I: *Names* 33 (1985) 119-126.
- Leech (1974): Leech, G., *Semantics*. Harmondsworth 1974.
- Leys (1965): Leys, O., De eigen-naam als linguïstisch teken. I: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam* 41 (1965) 1-81.
- Nuda0 (1953): *Nudansk Ordbog*. København 1953.
- Pamp (1967): Pamp, B., *Ortnamnen i Sverige*. Lund 1967.

- Pamp (1976): Pamp, B., Vad betyder Gösta Holm egentligen? I: *Nordiska studier i filologi och lingvistik. Festskrift tillägnad Gösta Holm*. Lund (1976) 330-341.
- Pamp (1979): Pamp, B., Egennamn och betydelse av betydelse. I: *Namn och Bygd* 67 (1979) 56-63.
- Von Polenz (1960-61): Polenz, von P., Name und Wort. I: *Mitteilungen für Namenkunde* 8 (1960-61) 1-11.
- Rentenaar (1984): Rentenaar, R., *Vernoemingsnamen. Een onderzoek naar de rol van de vernoeming in de nederlandse toponymie*. Amsterdam 1984.
- Steen Sørensen (1958): Steen Sørensen, H., *Word-Classes in Modern English, with Special Reference to Proper Names*. Copenhagen 1958.
- Steen Sørensen (1963): Steen Sørensen, H., *The Meaning of Proper Names*. Copenhagen 1963.
- Zilliacus (1966): Zilliacus, K., *Ortnamnen i Houtskär*. Helsingfors 1966.
- Zilliacus (1973): Zilliacus, K., Diskussionsindlæg i: *Terminologi inom ortnamnsforskningen* (NORNA-rapporter 1). Uppsala 1973, 28-29.